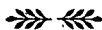

A tanulók a táblázatot nagyobb felületen láthatták az írásvetítő vásznán, mintha a táblára írtam volna.

A levegős, de nem szétfolyó táblázat szemléletesebb, áttekinthetőbb volt számukra.

Összefoglalva: az írásvetítő igaz nem teszi feleslegessé a táblát, de célszerű és átgondolt használata motiváló erőként hat az oktatás folyamatában. Célszerű a használata azért is, hiszen a tanulók ismeretei tartósabbak lesznek általa, különösen akkor, ha kevés irányítással, önállóan vesznek részt az ismeretszerzésben. Végül, de nem utolsósorban a tanulók igen megszerették a vele való munkát.

DR. VARGHA LÁSZLÓ GYULA

Tanárképző Főiskola, Nyíregyháza

A komplex tényezők hatásán belül az ülésrend szerepe a tanulók értelmi erőinek alakulására

A komplex tényezők hatásán belül az *ülésrend* szerepét az *értelmi erők* alakulására igen fontos minden pedagógusnak figyelemmel kísérni.

Módszertani vonatkozása lényegtelennek tűnik, ezért a megérdemeltől jóval kevesebbet foglalkozunk vele.

Többirányú megfigyelés alapján győződtem meg az ülésrendnek az értelmi erők alakulására gyakorolt intenzív hatásáról.

A tanulók értelmi erőit úgy fejleszthetjük eredményesen, ha az őket érő sokféle hatást – az említetten kívül – a családi és egyéb iskolán kívülieket is figyelembe vesszük.

Tehát a bonyolult hatások egyikeként kívánom vázolni az ülésrend kimutatható mikrotopográfiai hatását.

Az embert élete első pillanatától az utolsóig szakadatlanul hatások érik és ezek nem múlnak el nyomtalanul, mert a gyermekét kedvezően vagy kedvezőtlenül alakítják. A magasabb osztályokban különösen fontos a tanulók egymásra való hatása. Kölsönösen alakítják egymás értelmi erőit is.

Az alakítás mértéke elsősorban nevelési szempontból a gyermek életkorán fordul meg. Ebben az esetben a hatások annál mélyebbek, minél fogékonyabb az egyén irántuk, de a megfordítottja is igaz, a fogékonyság pedig annál nagyobb, mennél kevesebb alakító hatás érte még a tanulót.

Az élet elején ez a fogékonyság majdnem teljes, külső hatások ereje szinte korlátlan, mert csupán a születéssel jelentkező diszpozíció (hajlam) szab neki határt. A későbbiekben – az értelmi erők kivételével – az újabb hatások alakító befolyása lépcsőzetes fokozatossággal korlátozódik. Lassanként kialakul az embernek az egyénisége. E rövid fejtegetésből is kitűnik, hogy az egyén értelmi erőinek sajátos minősége végső sorban két elemből alakul: egyik a születéskor magunkkal hozott adottság, a másik az egyént érő hatások (vagy külső hatás).

Az iskoláskor után a későbbiekben egy harmadik is hozzájárul, ez pedig az egyén öntudata, vagyis az önnevelés.

Az értelmi erők helyes fejlesztésével az önnevelés nagy szerephez jut. Az egyén kifejlődése hosszú folyamat és e közben több nevelő (szülő, rokon stb.) irányítja ezt tudatosan vagy kevésbé így. A gyermek fejlődési szakaszában mindegyiknek más a helyzete, továbbá szerepe is. Az értelmi erők fejlesztése csak akkor lehet tudatos,

ha ezt a helyzetet a nevelők pontosan felismerik. Ekkor beszélhetünk a családban is az értelmi erők fejlesztéséről. Természetesen már a kisgyermekkorban is érik az egyént hatások a családon kívül is. Jogosan merül fel a kérdés, hogy a szülők erőfeszítése nem hiába való-e? Az értelmi erőket illetően feltétlenül nem. Ellenben az egyéb fejlődést már nehezebb kedvezően biztosítani. Több dolgot figyelembe kell venni. Egyik az, hogy egyetlen nevelő sem mindenható, a másik pedig az, hogy egyetlen szándékos-tudatos hatás sem hiábavaló. Talán helyes, ha utalunk a közismert mondásra: *a nevelés nem mindenható, de nem is tehetetlen*. Számolni kell még a szülői nevelést megelőző örökléssel. Az egyén magában hordozza ősei minőségének nyomait és ez mint hajlam a gondolkodásban befolyásolja az értelmi erők alakulását. Befolyásolja azt is, hogy a születés után érő hatások hogyan alakítják a gyermeket. A belső hatások a szülők munkáját vagy segítik vagy bizonyos fókig korlátozzák. Ez érvényes a későbbi korokban is.

A korlátok nem szükségképpeniek, megelőzhetőek, illetve leküzdhetőek, ha a nevelés az élet első pillanatában következetesen megkezdődik. Természetesen állandóan szem előtt kell tartani, hogy a hajlam, az adottság teljesen nem alakítható. Ennek ismerete megóvjá a nevelőket, de a gyermeket is a jövőjére vonatkozó féktelen reményektől. A gyakorlatban ez a mindenáron való kitűnő bizonyítvány várában szokott megmutatkozni. Az értelmi erőket tehát a helyes helyzetfelismerés alapján kell fejleszteni és ennek figyelembevételével lehet a követelményeket kinélkinél felállítani.

Mindegyik nevelő az előtte munkálkodók által teremtett „anyagot” kapja és csak ezt tudja alakítani. Ezt nem áll módjában kiválasztani. Az értelmi erők fejlesztése mindig relatív. A siker általában két dologtól függ. Az egyik, hogy milyen mélyek a megelőző nevelés nyomai, a másik pedig az, hogy milyen mértékű a következő hatások intenzitása. Ez rámutat a szülők nagy felelősségére is, mert törekedniük kell, hogy az értelmi erők fejlesztésében az iskola mellett képesek legyenek középponttá válni.

Összességében a hatások bonyolultságát tekintve három fő csoportot különböztethetünk meg:

1. Az iskolába lépés előtti hatások.
2. Az iskolázás ideji hatások (*órán és órán kívül*). (Ezen belül az *ülésrend* szerepe.)
3. Az iskola elvégzése után jelentkező hatások.

Az értelmi erők fejlesztése terén mindegyik időszakban másként jelentkezik a teendő. A szülő középponti szerepe az életkori sajátosságoktól függően korszakról korszakra változik.

Az első korszakban eleinte egyedül a szülőket, majd később az óvodát is illeti a tudatos nevelő szerepe.

Alapvetően módosulnak a körülmények az iskolába lépéstől kezdve, bár az óvodába lépéstől kezdve is van némi módosulás.

Változást jelent az is, hogy a gyermek naponként elhagyja a szülői házat. Így nem ellenőrizhetik a szülők, hogy a távolléte alatt milyen hatások érik. Az iskola hatását be kell illeszteni a családi nevelés sajátos eszközei közé.

Az értelmi nevelésnél is a leghelyesebb lenne az, ha a családi nevelés célja megegyezne az iskoláéval. A barát helyes megválasztását a szülők is segítenék. Egy egészen lényegtelennek látszó problémára szeretném felhívni a figyelmet. Természetesen a *végleges konklúzióhoz alapos vizsgálatra lenne szükség*. Tekintsük ezt problémá felvetésnek.

Megfigyeléseim azt mutatják, hogy értelmi erők fejlesztésében is érdekes sze-

repe lehet az iskolai ülésrendnek. A közvetlen padszomszédság alakító hatása egészen meglepő. Egyénenként más és más lehet a reagálás, ezért is érdemes lenne alaposabban megvizsgálni. Különösen fiam esetében végzett megfigyeléseim alapján az általános elképzelésnél, sokkal nagyobb szerepet mutatott az ülésrend, vagyis *a közvetlen padszomszédság, az egymás nevelése is.*

A szomszéd hatását úgy mutatta, mintha egy érzékeny „gráfot” szemlélnénk. A tanulás eredményességét mindig befolyásolta, hogy milyen tanuló volt a szomszédja. Amikor bizonyos fokú hanyatlás, vagy fellendülés állott be, állandóan érdeklődtem, hogy nem volt-e ülésrend változás? Minden esetben feltevésem igazolódott. Az új szomszéd értelmi szintje éreztette hatását. Érdemes lenne nagy számú, különböző egyéniségű tanulókat megfigyelni.

Az iskolás korban és az *iskola utáni korszakban fontos szerephez jut a kulturális hatás:* sajtó, rádió, különböző művészet stb.

Sajtó nevelő hatását felhasználja az iskola és úttörő-mozgalom, de arra kell törekedni, hogy a családi nevelésben a szülők is használják fel. A sajtóban található keresztretjvények megfejtése is jó módszer az értelmi erők fokozásában. Szépirodalmi könyveket stb... olvassanak.

Színház, televízió, film is nagy nevelő hatású, *a jövőben a komplex tantárgyi rendszer bevezetésével* (integrációval), még inkább.

Nagy nevelőerő rejlik a múzeumok, kiállítások megtekintésében is, mert a tanuló olyasmit lát szemléletesen, amire az iskolában nem kerülhet sor. Ezeket a kulturális hatásokat is fel lehet használni értelmi erők fejlesztése érdekében nemcsak az órákon, hanem a különböző vetélkedő rendezvényeken keresztül. A most divatos vetélkedőket jól beilleszthetjük munkánkba, célkitűzéseink megvalósítására.

A nevelés egyes tényezői, hatóerői sohasem hatnak egymagukban, hanem a valóságot mindig összefüggéseikben, összességükben, bonyolult kölcsönhatásukban kell számba venni. A dialektika itt igazán jól érvényesül.

A tanuló, illetve a tanulóközösség, mint a nevelés tényezője, mindig aktív faktor. Vagyis a nevelési tényezők a gyermekre nem mint passzív alanyra hatnak, hanem a nevelés folyamatában a gyermek és a nevelési hatások mindig bonyolult kölcsönhatásban vannak. Ezért a nevelési folyamat, ezen belül az értelmi erők fejlesztése sokféle hatóerő kölcsönhatásának eredménye. *A tanulók egymásra való hatása pedig nagyobb arányú, mint ezt általában gondoljuk.*

Az értelmi erők fejlesztéséből nem maradhat ki az úttörőszervezet sem. Célja: az osztályon és iskolán kívüli munkában segítse elő az önálló emberre nevelést. Nem lehet az iskolától független, öncélú intézmény, hanem feladata az iskola oktató-nevelő munkájának támogatása a mozgalmi nevelés sajátos, romantikus módszereivel. Munkája sokrétű: ki kell elégíteni a tanulók öntevékenységet, romantika iránti vágyát, ugyanakkor politikai nevelést is kell végezni. Módszerének játékosnak kell lenni. Szellemi vetélkedők és egyéb rendezvényekre való készüléssel a tanulók értelmi erőit is alakítják.

Ezek is jó alkalmak a nevelőknek arra, hogy tanulóikat sokoldalúan ismerjék. Ezeket az *információkat igen jól hasznosíthatják egy tervszerű ülésrend kialakításánál.* Ezt jól a nevelőtestület csak közösen oldhatja meg.

Nézzünk példákat:

A példák kiválasztása próbaszerűen történt, de így is reprezentálja az általános helyzetet. Az ülésrendnél főleg az egészségügyi szempontok és esetleg a magatartás dominál, azonban az értelmi erők szerepe szinte teljesen figyelmen kívül marad. A példákban szereplő egymás mellett ülő tanulók osztályzatai erre figyelmeztetnek:

X. Y. nyíregyházi iskola VIII/b. osztálya 1970/71. tanév I. félévében ülésrendje és tanulmányi átlaga: (1. táblázat)

N.E. 2,5	Sz. J. 3,9	K. G. 3,2	H. A. 2,2	O. F. 2,5	B. J. 2,3
R. I. 3,9	B. A. 3,1	P. H. 3,9	K. J. 4,0	A. T. 2,6	N. S. 2,4
G. H. 2,9	A. J. 2,7	A. J. 2,4	A. E. 2,5	K. L. 3,8	S. A. 2,3
T. H. 4,6	L. H. 4,1	B. E. 4,5	Sz. A. 4,5	---	U. S. 4,6
H. J. 2,3	T. K. 4,5	P. J. 4,2	D. E. 4,5	---	---

1. táblázat

(Napló alapján.)

A fenti osztályt csak próbaszerűen választottam ki. Láthatjuk, nem alaptalan az ülésrenddel foglalkozni. Észrevehetjük, a rosszabb tanulmányi átlagú tanulók szinte egy eset kivételével egymás mellett ülnek. Aránylag kevés a jó átlagú tanuló, de ez a kevés lehetőség is kihasználatlan. Az U. S. 4,6-es átlagú tanuló pedig egyedül és hátul ül. Természetesen más szempontokat is figyelembe kell venni az ülésrendnél, de ez sem eredményezhetne ilyen elosztást. A következőkben nézzünk meg egy olyan ülésrendet, ahol erről a problémáról az osztályfőnökkel korábban már megbeszélést folytattunk.

X. Y. nyíregyházi iskola V/c. osztály 1970/71. I. félévi ülésrendje és tanulmányi átlaga. (2. táblázat)

T. J. 3,4	G. A. 4,1	R. H. 4,4	A. K. 4,9	B. Cs. 3,6	K. L. 2,5
W. H. 2,6	S. J. 3,5	F. I. 4,2	R. T. 4,8	P. T. 4,1	K. G. 4,7
B. A. 3,7	G. P. 2,3	T. E. 3,6	K. E. 3,8	Z. K. 4,0	B. A. 3,6
Sz. H. 3,9	Cz. A. 4,2	B. J. 4,4	K. G. 3,9	Z. V. 4,1	P. T. 3,8
B. S. 4,2	Gy. J. 4,1	J. H. 2,8	K. S. 3,3	D. K. 4,6	Sz. G. 3,0

2. táblázat

Ebben az osztályban már a tervszerűség kezdő foka érvényesül. A későbbiek folyamán az osztályfőnöke ezt a kérdést kutatási feladatának tekinti és így eredményről, konklúzióról csak a későbbiekben lehet számot adni.

A gyakorló iskolában is több lehetőséget kell az eddigieknél nyújtani a tanárjelölteknek, hogy megismerkedjenek az eléggé elhanyagolt ülésrendi problémával és ennek célravezető módszertani tudnivalóival. Oktatási intézményeinkre ebben a tekintetben alapvető feladatok várnak. A tanárjelölteket fel kell készíteni a gyakorlatokon és egyéb alkalmakon, hogy e látszólag lényegtelennek tűnő feladattal is tervszerűen foglalkozzanak.

Az V. c. ülésrendjénél a negyedik osztályos átlageredményeket – a magatartási és egészségügyi és egyéb szempontokon kívül – az osztályfőnök igyekezett figyelembe venni. Az első félévi eredmények alapján most új ülésrendet alakít ki. *Még egyszer bangsúlyozom, csak problémát kívántam felvetni és nem kísérleti eredményeket ismertetni.* Megemlítem, hogy néhány iskolában az osztályfőnök elkészíti az alapülésrendet és a szaktanárok ezen módosíthatnak. Így előfordul, hogy az órák többségén más és más az ülésrend. Érdemes lenne azt is mélyebben megfigyelni, vajon ez milyen eredménnyel jár?

Egy formaságnak kezelt kérdést (ülésrend), ha szakszerűen és komolyan vesszük, úgy az értelmi nevelésnek is fontos módszertani tevékenységét jelenti. Talán nem lenne haszontalan mélyebben foglalkozni az ülésrend módszerével. A gyermek értelmére ható komplex tényezők között ez nem is kis súllyal foglal helyet, ezért igen örömdetes lenne, ha jövőben oktató-nevelő munkánk során mindig gondosabban figyelembe vennénk.

Ez is hozzásegít bennünket ahhoz, amit a nevelés tapasztalati fogalma szerint úgy fogalmaztak meg: a nevelés olyan huzamos ideig tartó szellemi tevékenység, amellyel a fejlettség magasabb fokán állók, tervszerűen és céltudatosan alakítják a kevésbé fejletteket mindaddig, míg ezt az alakítást az *önállóság* ki nem zárja.” Jó lenne ez bekövetkezze az iskola elvégzéséig, vagy legalábbis az iskolaskor utáni önneveléssel kialakulna. Az itt leírt bonyolult hatások között kívántam egy igen elhanyagolt területet, az ülésrendet reflektorfénybe állítani nevelési célunk érdekében. *Mind ezek az értelmi erők fejlesztését végső soron az önállóság kialakítását befolyásolják.* Talán megéri szakosságtól függetlenül mindenkinek munkaprogramjába állítani. Ezért éreztem úgy, hogy mint földrajzszakos is foglalkozhatom e kérdéssel.

X. Y. nyíregyházi isk. 6. c. oszt. ülésrendje 1971/72. tanévben és a félévi eredményei (3. táblázat)

Hasonlítsuk össze ezt az ülésrendet a múlt évi 5/c. osztály ülésrendjével és eredményével, vagyis *ugyanezen osztály* tavalyi üléstopográfiái viszonyaival. Ez az új ülésrend csak 1 hónappal alakult az osztályozás előtt. Témánk szempontjából a gyenge előmenetelűeket kísérjük figyelemmel. Pl.: K. S., K. G., S. J., K. L., B. A., G. P., P. Ti., W. M., Sz. G. tanulókat.

Ezen az ábrán a vonalak összekötik a tavalyi évben egymás mellett ültek. A bekarikázott számjegy a tavalyi eredményüket jelzi. *Ennyiből nem lehet, de nem is szándékozom törvényszerűséget levonni, de az megállapítható, hogy gyengét, gyenge mellé nem célszerű ültetni:* W. M. és G. P. egymás mellettisége a 6/c-ben az 1. eredményre vezetett. Az új ülésrendben is kívánatos lenne még jobb eredményük mellé ültetni! *Azonban nem minden jó tanuló mellé lehet gyengét ültetni,* erre utal D. K. 4,6-ról romlott 4,0-re Sz. G. mellett, aki 3-ról tovább romlott a 6/c-ben 1-re, viszont a most mellette ülő R. T. 4,8-ról tudott 4,9-re javulni. Ez stabil egyéniségű, így mellette a *továbbiakban* várható Sz. G. javulása is.

Cz. A. 4,2 (4,2)	Z. K. 3,8 (4,0)	Gy. J. 3,5 (4,1)	A. K. 4,8 (4,9)	B. S. 4,4 (4,2)	Sz. M. 3,2 (3,9)
B. J. 4,6 (4,4)	G. A. 3,9 (4,1)	J. M. 2,5 (2,8)	F. J. 4,0 (4,2)	R. G. 4,9 (4,7)	P. A. 4,7 (4,7)
K. S. 2,9 (3,3)	K. E. 3,2 (3,9)	K. G. 2,9 (3,9)	S. J. 3,0 (3,9)	K. L. 2,6 (2,9)	P. T. 3,9 (4,1)
T. J. 3,2 (3,4)	T. E. 3,7 (3,6)	D. T. 4,9 (4,8)	Sz. G. 1 (3,0)	B. Cs. 3,4 (3,6)	D. K. 4,0 (4,6)
B. A. 2,6 (3,7)	Z. V. 4,0 (4,1)	G. P. 1 (2,3)	P. T. 3,4 (3,8)	B. A. 3,8 (3,6)	W. H. 1 (2,6)

3. táblázat

Az ülésrendet, mint mikrotopográfiai hatást fogom fel, és így látom a sok más tényező mellett a kimutatható szerepét az értelmi erők alakulására, ezért a vizsgálat tárgyat képezheti kiegészítésként a pedagógia (módszertan) számára.

PAIZS IMRE
Berzence

Könyvtárfejlesztő gyakorlatunk az Irányelvek szellemében

Az utóbbi években a nevelési intézmények munkáját alapvetően meghatározó oktatáspolitikai tanácskozásoknak voltunk tanúi. Az MSZMP X. Kongresszusa határozata alapján megtörtént oktatási rendszerünk felülvizsgálata. A bizottságok jelentéseit figyelembe véve a Központi Bizottság határozatot hozott az oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól. A határozat előkészítésének folyamán és azt követően is, fontos kérdésekben országos intézkedések történtek. Irányelvek, állásfoglalások jelentek meg. Ezek a dokumentumok hosszú évekre meghatározzák feladatainkat. Újszerűen – a korábbi évek gyakorlatától eltérően nem rendeletek, utasítások paragrafusai alapján – a pedagógiai tevékenységünkhöz kapcsolódó feladatok megvalósítására szólítanak fel, és ehhez határozott szakmai iránymutatást is adnak.

Napiainkban nem elég csak ismerkednünk a célkitűzésekkel. A feladatainkat fel kell ismerni, mert az új oktatáspolitikai koncepció késői elfogadása és érvényesítése intézményeink életében behozhatatlan hátrányt jelenthet.